

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-3-11>
УДК: 378: 376-051 (043.3)

Лілія Іванівна Нічуговська
ORCIDiD <https://orcid.org/0000-0002-3704-8126>
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
lilia-nichugovska@ukr.net

Людмила Миколаївна Ніколенко
ORCIDiD <https://orcid.org/0000-0001-8708-3117>
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
l.nikolenko1@gmail.com

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНО ОРІЄНТОВАНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Наукову статтю присвячено проблемі розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти в умовах магістерської підготовки. Виявлено компоненти, що забезпечують позитивну динаміку цього процесу в системі університетської освіти, серед яких: мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний. Акцентовано увагу на професійному становленні як домінуючому чиннику розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей за рахунок методологічного узгодження теоретичної і практичної підготовки студентів магістратури. Запропоновано концептуальну модель розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей здобувачів вищої освіти за структурою «чотиривимірної моделі» ЮНЕСКО, котра спрямована на раціональне поєднання самовизначення, самосвідомості майбутніх фахівців з формуванням ціннісних орієнтацій, вдосконаленням фахових компетентностей, творчого мислення, адекватної самооцінки та усвідомленням сучасної філософії в контексті розуміння, що усі діти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку, є важливими членами суспільства і мають права на рівні з іншими, зокрема щодо отримання освіти.

Ключові слова: інклюзивно орієнтовані компетентності, майбутні педагоги спеціальної освіти, магістратура, спеціальна освіта, модель розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей.

Вступ. Зростання ролі людського фактора в перетворенні сучасного суспільства на демократичних засадах, подальша гуманізація та гуманітаризація його основ актуалізує проблему надання якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) шляхом створення належних умов для навчання за

інклюзивною формою. Головною з-поміж цих умов виступає підготовка кваліфікованих спеціалістів у галузі спеціальної освіти, здатних ефективно взаємодіяти з кожним учасником інклюзивного освітнього процесу і забезпечувати професійний супровід осіб із порушеннями психофізичного розвитку у навчальному процесі. На сьогодні таких фахівців гостро потребують

більшість ЗЗСО, а разом із ними й заклади передвищої та вищої освіти, що упроваджують інклюзивне навчання.

Актуальність висвітлюваного питання підтверджується статистичними показниками: станом на 01 січня 2020 року в інклюзивних класах навчалося 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця кількість у 7 разів перевищила дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи. Так, у 2019/2020 навчальному році 35% від загальної кількості закладів загальної середньої освіти організували інклюзивне навчання. Також із 2019/2020 навчального року інклюзивне навчання запроваджено в закладах професійної, професійно-технічної та вищої освіти, де інклюзивно навчаються 1312 здобувачі освіти з особливими освітніми потребами (*Статистичні дані*, 2020).

На основі цих даних можна стверджувати, що близько 14 000 осіб лише шкільного віку з особливими освітніми потребами переступили поріг освітніх установ, не говорячи про заклади освіти вищих рівнів. Натомість, для роботи з ними лише близько 2 тисяч асистентів учителів підвищили кваліфікацію за перше півріччя 2019 р. (там само), а студенти закладів вищої та передвищої освіти поки що залишаються без кваліфікованої допомоги та належного супроводу.

З'являються протиріччя між:

– соціальним замовленням, спрямованим на включення дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в освітнє та соціальне середовище і недостатньою підготовкою педагогів до реалізації інклюзивного навчання;

– потребою освітньої практики у фахівців з високим рівнем сформованості інклюзивних компетентностей та традиційним змістом підготовки педагогів;

– необхідністю забезпечення належного психолого-педагогічного супроводу осіб з ООП в освітньому процесі і нехваткою кваліфікованих спеціалістів, покликаних його забезпечити.

У задоволенні цих протиріч особливого значення набуває проблема розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти як складників їх інтегральної професійної компетентності.

Теоретичний аналіз літератури засвідчив значний науковий інтерес до питань організації та розвитку інклюзивної освіти закордонних та вітчизняних науковців. При цьому особлива увага надається різноманітним підходам щодо вирішення проблем підготовки конкурентноспроможних фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзії, котрі ґрунтуються на створенні різних концептуально-структурних моделей освітнього середовища (А. Колупасва (2007), В. Липа (2000), Л. Сердюк (2012), Л. Платаш (2020) та інші), на дослідженні проблем взаємодії фахівців психолого-педагогічного профілю в межах інклюзивного освітнього середовища (В. Нечипоренко, В. Ястребова (2019)) та позитивного міжнародного досвіду інклюзії (В. Бондар (2004)); удосконалення системи вищої освіти корекційних педагогів (В. Гладуш (2015) та інші) засобами модифікації її окремих компонентів (Т. Дегтяренко (2015)).

Проте, незважаючи на велику увагу наукової спільноти до проблеми професійної підготовки фахівців спеціальної освіти, загалом залишаються не охопленими питання щодо виокремлення сутності й особливостей процесу розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей студентів – майбутніх педагогів спеціальної освіти.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти в умовах магістерської підготовки.

Методи дослідження: контекст-аналіз наукових джерел, порівняльний аналіз, зіставлення результатів досліджень, прогнозування результатів розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти в умовах магістратури.

Результати дослідження та обговорення. Переходячи до викладу сутності і результатів нашого наукового пошуку, доцільно зазначити, що поняття «підготовка фахівців сфери спеціальної освіти» багатьма вченими розглянуто в динаміці, у контексті діалектики загального педагогічного процесу, що в межах нашого дослідження сприяє виявленню суперечностей та

взаємозв'язків кількісних і якісних змін, властивих процесу розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей студентів на етапі магістерської підготовки. Саме тому поняття «інклюзивно орієнтовані компетентності» розглядається нами як підструктура загальної інтегральної компетентності особистості – результату особистісного становлення студентів. А розвиток інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти та асистентів вчителя розуміємо як процес закономірної зміни особистості за рахунок власної активності, в основі чого лежать кількісні, якісні та структурні перетворення, які характеризують її як суб'єкта професійної діяльності, що передбачає формування таких спеціальних фахових компетентностей, як:

– здатність критично аналізувати структури та цілі систем освіти, усвідомлювати цінності і тенденції сучасної освіти та визначати їх потенційні наслідки;

– здатність розуміти та застосовувати педагогічні теорії та методики викладання як основу професійної діяльності у галузі освіти/педагогіки;

– здатність застосовувати знання в організації процесів навчання, виховання, розвитку та корекції дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

– здатність проектувати та коригувати освітній процес, розробляти та використовувати різноманітні освітні стратегії викладання і навчання з урахуванням особливостей соціокультурного середовища, віку, рівня та особливостей психофізичного розвитку особистості;

– здатність ініціювати та виконувати науково-дослідну роботу, спрямовану на переосмислення наявних та/або отримання нових знань, що мають теоретичне і практичне значення для вдосконалення процесу здобуття освіти особами з ООП у закладах освіти різних рівнів;

– здатність ефективно спілкуватись із групами та окремими особами, керувати та координувати діяльність багатопрофільної освітньої команди, що супроводжує процес здобуття освіти особою з ООП;

– здатність розробляти і реалізовувати інклюзивні, логопедичні та інші освітньо-корекційні програми та стратегії на основі аналізу результатів діагностичної діяльності;

– здатність добирати та надавати відповідні корекційно-розвиткові та логопедичні послуги у процесі психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими освітніми потребами (Нічуговська та ін., 2020а).

Сформованість вищевказаних компетентностей відповідає як основним засадам реформування вищої освіти, так і Концепції нової української школи (2016), де наголошується, що сучасний вітчизняний освітній заклад потребує вчителя, здатного не лише швидко адаптуватись до динамічних змін, які відбуваються в українському суспільстві, а й спроможного конструктивно реагувати на виклики сьогодення через впровадження новітніх технологій, педагогічних новацій, що відповідають характеру та змісту організації навчання, новим стратегіям педагогічної взаємодії, в основі якої – пошуки шляхів реалізації прав кожного юного громадянина, у тому числі й з особливими освітніми потребами, на використання усіх можливостей щодо здобуття освіти, як гарантує держава.

Ми дійшли висновку, що процес психолого-педагогічного супроводу розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей студентів, роботу професорсько-викладацького складу доцільно умовно поділити два блоки: ознайомчо-прогностичний та організаційно-виконавчий. У межах ознайомчо-прогностичного блоку оцінюється рівень мотивованості студентів, прогноуються перспективи розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей та планується подальший цілеспрямований психолого-педагогічний супровід. При цьому усі зусилля професорсько-викладацького складу мають спрямовуватись на створення умов щодо усвідомлення студентами важливості опанування інклюзивно орієнтованими компетентностями в житті сучасної людини та на формування мотивації студентів до оволодіння ними на професійному рівні.

До педагогічних умов, що сприяють ефективному розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей, було віднесено:

– спрямованість освітнього процесу на формування у студентів внутрішньої професійно орієнтованої мотивації;

– залучення до освітнього процесу сучасного технічного і науково-методичного інструментарію і технологій;

– цілеспрямоване створення професійних інклюзивно орієнтованих ситуацій у теоретичній і практичній підготовці студентів;

– створення позитивного мікроклімату у навчально-пізнавальній діяльності;

– забезпечення теоретичної, методичної і практичної готовності науково-педагогічного колективу до спільної діяльності з метою формування у студентів особистісних якостей, установок і компетенцій, необхідних для розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей;

– забезпечення трансформації навчальних курсів з метою інтеграції їх до змісту інклюзивної компоненти;

– побудова індивідуальних освітніх траєкторій для кожного студента;

– здійснення моніторингу магістерської професійної підготовки студентів спеціальної освіти щодо спрямованості на розвиток в них інклюзивно орієнтованих компетентностей.

У розробці організаційно-виконавчого блоку процесу розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей студентів в умовах магістратури ми брали до уваги, що на сучасному етапі розвитку освітня система України прагне відповідати загальноєвропейським нормам, які мають чітко виражену практичну орієнтованість. Це детермінує впровадження в освітній простір магістерської підготовки компетентнісного підходу, в якому на передній план висуваються вимоги не до теоретичної поінформованості студентів, а до їхньої здатності розв'язувати проблеми, які можуть виникнути в різних ситуаціях майбутньої професійної діяльності, зокрема і в умовах інклюзивної освіти. У цьому контексті доцільно зазначити, що ефективність розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти значною мірою обумовлена розвитком їх готовності до професійної педагогічної діяльності загалом, тобто станом, що «раціонально поєднує у своєму змісті творчі здібності, можливості

створення нового або перетворення раніше пізнаного, здатність до сприйняття певної соціальної позиції з відповідною системою цінностей, спрямованість на самозміни за необхідності усвідомлення сенсу нової сфери діяльності, виявленні вибіркової, рефлексії та вольової саморегуляції. Одночасно, це складне особистісне утворення студента магістратури виступає важливою характеристикою його педагогічного професіоналізму» (Нічуговська, 2019). Така готовність базується на:

– поєднанні ціннісних орієнтацій сенсу мотивів професійної діяльності та прийнятті цінностей загальної, спеціальної та інклюзивної освіти;

– сукупності теоретичних і методичних знань, що сприяють створенню студентами індивідуальної системи базових знань з різних дисциплін професійної підготовки;

– опануванні загальними і спеціальними вміннями для розвитку тих якостей особистості, які забезпечують реалізацію процесуально-діяльнісного перебігу її когнітивних функцій, обумовлених специфікою майбутньої професійної діяльності;

– аналітико-прогностичних, проєктивних, корекційно-педагогічних та комунікативних вміннях для реалізації інклюзивного освітнього процесу;

– гуманістичної креативності як можливості опанування гуманістичними цінностями, педагогічним світоглядом, соціально-педагогічною взаємодією, професійно значущими якостями, серед яких: толерантність, емпатія, відповідальність, рефлексія та інші.

Таким чином, розвиток інклюзивно орієнтованих компетентностей студентів спеціальної освіти в умовах магістратури – це багатоаспектний процес, динаміка якого обумовлена поступовим переходом особистості на такі рівні: науково-пізнавальний → проєктно-моделювальний → діяльнісно-творчий. Виокремлені рівні розмежовано відповідно до ступеня вираження показників фахової готовності, що загалом обумовлена розвитком спеціальних компетентностей (у тому числі й інклюзивно орієнтованих), як здатності до

реалізації студентами магістратури майбутніх професійних обов'язків в умовах інклюзії.

Так, на науково-пізнавальному рівні студенти повинні опанувати теорії, концепції, технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, демонструючи ґрунтовні знання методології загальної та корекційної педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури і соціалізації особистості.

На проєктно-моделювальному рівні особливої ваги набуває здатність до діагностики, проєктування, цілепокладання, планування і реалізації навчального процесу та професійного коригування освітніх результатів осіб з особливими освітніми потребами.

Діяльнісно-творчий рівень передбачає здатність до набуття спеціальних компетентностей на рівні креативних досягнень, які є основою для дивергентного мислення та інноваційної діяльності, створення методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу, розуміння причинно-наслідкових зв'язків й уміння їх використовувати у професійній діяльності, реалізації установок толерантності та гуманності в контексті сучасної мультиколінеарності на основі загальнолюдських цінностей.

У розбудові моделі розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей за основу було взято модель освітньої діяльності, відому як «чотиривимірна модель освіти» (*Глобальні виклики*, 2020), що включає чотири складники: «вчитися знати», «вчитися діяти», «вчитися бути» та «вчитися жити разом». Оскільки ми виходили з того, що інклюзивно орієнтована компетентність майбутніх педагогів спеціальної та інклюзивної освіти є сукупністю сутнісно аналогічних взаємопов'язаних компонентів (мотиваційного, когнітивного, операційного та рефлексивного, де мотиваційний компонент характеризує рівень сформованості сукупності мотивів, адекватних цілям і завданням професійного навчання; когнітивний – наявність системи знань та досвіду, необхідних для здійснення професійної діяльності; операційний – засвоєні методи та досвід вирішення конкретних професійних завдань у процесі організації педагогічної діяльності; рефлексивний – наявність здатності до рефлексії у пізнавальній та квазіпрофесійній

практиці в умовах підготовки до професійної діяльності), то концептуальну модель розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей студентів магістратури, відповідно до структури «чотиривимірної моделі» ЮНЕСКО, наповнено таким змістом.

«Вчитися знати» (пізнавати, вчитися) – це представлення когнітивного виміру навчання, що обумовлює розвиток таких здібностей, як: концентрація на головному, креативне вирішення проблем, критичне мислення, творчість у пізнанні світу та інших людей тощо. При цьому досягнення поставленої цілі базуємо на врахуванні положень, відповідно до яких конструємо процес навчання, спрямований на:

- комплексну підготовку студентів до навчально-просвітницької, виховної, діагностичної та корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

- активізацію творчої діяльності майбутнього спеціального педагога;

- посилення ролі методологічних знань як необхідних компонентів для проведення самостійних досліджень і коректної трансляції навчальної інформації.

«Вчитися діяти» (застосовувати знання) – інструментальний вимір навчання, що передбачає підтримку студентів у застосуванні на практиці набутих теоретичних знань у повсякденних контекстах і орієнтує на:

- розв'язання професійно орієнтованих завдань, що зумовлюють здатність і готовність особистості до пізнання професійних перспектив, прогнозування альтернативних варіантів та наслідків реалізації кожного з них;

- створення умов для опанування інноваційними методами і технологіями навчальної діяльності з урахуванням відмінностей освітніх потреб дітей;

- ознайомлення студентів з особливостями взаємодії спеціальної педагогіки з різними дисциплінами, відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів закладів вищої освіти.

«Вчитися бути» – індивідуальна площина навчання, на якій відбувається самореалізація; підвищення особистісного потенціалу, самоповаги й особистої ефективності. Успішна реалізація цього складника тісно пов'язана з

розумною мотивацією, організацією навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти, створенням сприятливої атмосфери для розвитку особистості, підтримкою інтересу до отримання нових знань та практичних навичок як постійного спонукального механізму пізнання. І тому навчальні завдання мають бути нестандартними, цікавими, але доступними і водночас складними, тим самим такими, що сприятимуть підвищенню внутрішнього рейтингу здобувачів освіти.

У цьому аспекті варто наголосити на важливості усіх навчальних дисциплін як активаторів позитивних ефектів у процесі опанування інклюзивно орієнтованими компетентностями. Водночас, особливої ваги тут набувають різні види практик: від ознайомлювальної волонтерської до педагогічної та науково-педагогічної, що сприяють переведенню здобувачів освіти з рівня оволодіння професійними знаннями на рівень активного їх використання для творчого вирішення професійних проблем і реалізації пізнавально-професійних функцій.

«Вчитися жити разом» – соціальний вимір навчання, який є морально-етичною основою трьох інших вимірів: індивідуального, когнітивного та інструментального. На передній план у цьому складнику виступає формування соціально-особистісних, загальнонаукових, інструментальних та фахових компетентностей, що гарантує реальне, а не формальне включення студентів в освітній процес та оптимальне засвоєння ними відповідних навчальних програм (Ніколенко та ін., 2020b). При цьому особливої ваги набуває вміння розв'язувати корекційно-педагогічні та соціально-реабілітаційні завдання, розробляти нові гуманні технології міжособистісної взаємодії, засвоювати нові принципи професійної комунікації, вчитися аналізувати позиції різних за профілем фахівців, виокремлюючи спільну точку зору, постійно працювати з батьками й діяти в інтересах дитини з особливими освітніми потребами.

Висновки і перспективи подальшого дослідження за представленим напрямом. Отже, процес розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх педагогів спеціальної освіти в умовах магістратури за запропонованою моделлю буде ефективним, якщо

базуватиметься на творчому застосуванні таких орієнтирів:

- організація освітнього процесу в системі магістерської підготовки має бути націленою на формування спеціальних фахових компетентностей та забезпечення професійно-особистісного самовираження студентів;

- відмова від традиційних практик проведення лекцій, семінарських занять і переведення їх у площину діалогу, тобто до «суб'єкт-суб'єктних» відносин між викладачем і магістрантом при студентоцентрованій організації навчального процесу;

- орієнтація навчального процесу на виявлення доцільної індивідуальної траєкторії для кожного студента шляхом актуалізації його особистісного досвіду розвитку спрямованості, здібностей, професійної мобільності та самореалізації;

- створення в освітньому процесі середовища активного навчання та умов для творчої педагогічної діяльності (коригування змісту, оновлення програм, стратегії і тактики викладання навчальних дисциплін, напрямів практичного використання знань, реалізації структурно-логічних міждисциплінарних і внутрішньодисциплінарних зв'язків, орієнтація на активне застосування інноваційних технологій в освітньому процесі не лише як засобів навчання, а, насамперед, як інструменту розв'язання професійних завдань).

Запропонована модель розвитку інклюзивно орієнтованих компетентностей обумовлює процес закономірних змін в системі підготовки майбутніх спеціальних педагогів та асистентів вчителя, що включає якісні й кількісні перетворення і здійснює позитивний очікуваний вплив на розвиток інклюзивно орієнтованих компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах магістратури.

Подальшу роботу щодо означеного дослідження вбачаємо у наповненні практичним змістом та виокремленні конкретних шляхів упровадження представленої моделі в навчальний процес закладів вищої освіти.

Література

- Бондар В. І. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи: канадський досвід. *Матеріали Міжнар. конф.*, Київ, 2004.
- Гладуш В. А., Бондаренко З. П., Зимівець Н. В., Нетьосов С. І., Никоненко Н. В., Ніколенко Л. М., Приходько Т. П. Удосконалення підготовки корекційного педагога в умовах університетської освіти. Монографія. Дніпропетровськ, 2015. 324 с.
- Глобальні виклики і пріоритети освіти XXI століття. 2020. URL : <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/50>
- Дегтяренко Т. М. Модифікація професійної підготовки фахівців у контексті модернізації системи спеціальної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. 2015. № 3 (37). С. 3–10.
- Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Київ, 2007. 458 с.
- Концепція нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции. Донецк, 2000. 319 с.
- Нечипоренко В. В., Ястребова В. Я. Розвиток професійної готовності менеджерів освіти до системної організації інклюзивного навчання у Новій українській школі *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]*. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 104–122. DOI :10.51706/2707-3076-2019-1-12
- Ніколенко Л. М., Нічуговська Л. І. Нові підходи до формування інклюзивно орієнтованих компетентностей майбутніх спеціальних педагогів в умовах закладу вищої освіти. *Особливі діти: освіта і соціалізація : збірник тез доповідей VI Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології (Київ-Запоріжжя, 1–2 жовтня 2020 р.)*. Запоріжжя, 2020 а. С. 213–216.
- Нічуговська Л. І. Педагогічний менеджмент у формуванні творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів в умовах магістратури. *Вісник ЧНУ, серія «Педагогічні науки»*, 2019. № 3. С. 101–107.
- Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. Педагогічний менеджмент у розвитку інтегральної компетентності майбутніх фахівців галузі спеціальної освіти в умовах магістратури. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський, 2020 б. № 16. Т. 2. 330 с. С. 188–201.
- Платаш Л. Б. Становлення державно-громадських механізмів розвитку інклюзивної освіти в Україні (1990–2020 рр.) *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]*. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2). С. 40–54. DOI :10.51706/2707-3076-2019-1-12
- Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід. Київ, 2012. 323 с.
- Статистичні дані. 2020. URL : <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>

References

- Bondar, V. I. (2004). Education of children with special needs: research and prospects: the Canadian experience. *Proceedings of International Conference*. (ukr).
- Dehtiarenko, T. M. (2015). Modification of professional training in the context of modernization of the special education system. *Pedaogogical sciences: theory, history, innovative technologies : scientific journal*. № 3 (37). 3–10. (ukr).
- Hladush, V. A., Bondarenko, Z. P., Zymivets, N. V., Netosov, S. I., Nykonenko, N. V., Nikolenko, L. M. & Prykhodko, T. P. (2015). Improving the training of a correctional teacher during university education. Monograph. (ukr).
- Global challenges and priorities of education of the XXI century. 2020. <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/50> (ukr).

- Kolupaieva, A. A. (2007). Pedagogical bases of integration of students with peculiarities of psychophysical development in general educational institutions: monograph (ukr).
- The Concept of the New Ukrainian School. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (ukr).
- Lypa, V. A. (2000). Psychological bases of pedagogical correction (ukr).
- Nechyporenko, V., Yastrebova, V. (2019). Development of professional readiness of education managers for systemic organization of inclusive education *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)*. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education. Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(1). 104–122. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-12> (ukr).
- Nichuhovska, L. I. (2019). Pedagogical management in the formation of creative potential of future social educators when studying for Master's Degree. *Bulletin of ChNU, series «Pedagogical sciences»*, № 3. 101–107. (ukr).
- Nichuhovska, L. I. & Nikolenko, L. M. (2020b). Pedagogical management in the development of integration competence of future specialists in the field of special education when studying for Master's Degree. *Current issues of correctional education (pedagogical sciences): a collection of scientific papers* № 16. Vol. 2. 188–201. (ukr).
- Nikolenko, L. M. & Nichuhovska L. I. (1-2 October 2020a). New approaches to the formation of inclusive competencies of future special teachers in a higher education institution. *Special children: education and socialization: a collection of abstracts of the VI International Congress on Special Education and Psychology* / 213–216. (ukr).
- Platash, L. (2020). State and public mechanisms for the development of inclusive education in Ukraine (1990–2020) *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)*. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(2). <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-12> (ukr).
- Serdiuk, L. (2012). Psychology of learning motivation of future professionals: a system-synergetic approach (ukr).
- Statistical data. [https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani_\(ukr\)](https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani_(ukr)).

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ МАГИСТРАТУРЫ

Лилия Ничуговская, доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики и специального образования, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепр, Украина, e-mail : lilia-nichugovska@ukr.net

Людмила Николенко, кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой педагогики и специального образования, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепр, Украина, e-mail : l.nikolenko1@gmail.com

Научная статья посвящена актуальной проблеме развития инклюзивно ориентированных компетенций будущих педагогов специального образования в условиях магистерской подготовки и создания условий для их развития. Определены компоненты, обеспечивающие положительную динамику этого процесса в системе университетского образования, среди которых: мотивационный, когнитивный, операционный и рефлексивный. Акцентировано внимание на профессиональном становлении как доминирующем факторе развития инклюзивно ориентированных компетенций за счет методологического согласования теоретической и практической подготовки студентов магистратуры. Предложена концептуальная модель развития инклюзивно ориентированных компетенций соискателей высшего образования по структуре «четырёхмерной модели» ЮНЕСКО. Модель направлена на рациональное сочетание самоопределения, самосознания будущих специалистов с формированием ценностных ориентаций, совершенствованием профессиональных компетенций, творческого мышления, адекватной самооценки и осознанием современной философии образования в контексте понимания, что все дети являются ценными членами общества и имеют равные права, в частности на получение образования, несмотря на особенности их психофизического развития.

Ключевые слова: инклюзивно ориентированные компетентности, будущие педагоги специального образования, магистратура, специальное образование, модель развития инклюзивно ориентированных компетенций.

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE COMPETENCIES IN FUTURE SPECIAL EDUCATION TEACHERS WHEN STUDYING FOR MASTER'S DEGREE

Liliia Nichuhovskaya, Doctor in Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Special Education, Dnipro, Ukraine, e-mail : lilia-nichugovska@ukr.net

Liudmyla Nikolenko, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Chairperson of the Department of Pedagogy and Special Education; Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine, e-mail : l.nikolenko1@gmail.com

The article is devoted to the problem of inclusive competencies development in future special education teachers when studying for Master's Degree.

The authors understand the development of inclusive-oriented competencies in future special education teachers and teacher assistants as a process of natural changing of a personality due to their own activity. There are quantitative, qualitative, and structural transformations in the heart of this process that characterize an individual as a subject of any professional activity and involve the special professional competencies formation. The components providing positive dynamics for the process of inclusive-oriented competencies development in future special education teachers and teacher assistants in the system of university education have been identified. The pedagogical conditions promoting the mentioned competencies development when studying for the Master's degree were identified. The competence approach focuses rather on the ability to solve any problems arising in various situations of future professional activities in the inclusive educational environment.

The development of inclusive competencies in special education students acquiring their Master's degree is presented as a complex process; its dynamics is defined by an individual's gradual transition to the following levels: scientific-cognitive → project-modeling → activity-creative. The selected levels are delimited according to the professional awareness expression degree, which is generally determined by special competencies (such as inclusive competence) development. The last indicates the ability of Master's degree students to perform future professional responsibilities in the conditions of inclusion.

A conceptual model for inclusive competencies development in higher education students according to the structure of the "four-dimensional model" of UNESCO has been proposed. It aims to rationally combine self-determination and self-awareness of early career professionals with value orientations formation, improving professional competencies, creative thinking, adequate self-esteem and awareness of modern philosophy in the context of understanding that all children are valuable members of the society and possess equal rights, in particular with regard to education, despite the peculiarities of their psychophysical development.

Keywords: *inclusive-oriented competencies, future special education teachers, Master's degree, special education, model of inclusive-oriented competencies development.*

Авторський внесок: Нічуговська Л. І – 50%, Ніколенко Л. М. – 50%.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.11.2020

Прийнята до друку / Accepted 11.12.2020

Унікальність тексту 94,6 % (Unicheck ID 1007429588)

© Нічуговська Лілія Іванівна, Ніколенко Людмила Миколаївна, 2020